

До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03

Національного університету «Одеська

юридична академія»

(65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23)

ВІДГУК

*офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри
цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава
Мудрого Гусарова Костянтина Володимировича
на дисертацію Полюк Юлії Іванівни на тему:*

*«Право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або
оспорюваних прав за цивільним процесуальним законодавством України»,
представленої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право*

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлюється постійним пошуком законодавця шляхів вдосконалення реалізації цивільної процесуальної правосуб'єктності суб'єктів цивільного процесуального права. Такі напрямки навряд чи можуть бути доцільними без поєднання із необхідністю вдосконалення процедури здійснення права на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав за цивільним процесуальним законодавством. Оновлене цивільне процесуальне законодавство України в більшій мірі по-новому визначає реалізацію вказаного права та правові наслідки такого звернення. Більше того, новітні норми ЦПК України відносно предмету дисертації містять окремі положення, що не були раніше відомі вітчизняному законодавству (наприклад, відкликання позовної заяви).

Увага авторки до даного напрямку наукових досліджень пояснюється, крім іншого, і зацікавленістю наукової спільноти до характеристиці реалізації вказаного права. Декілька років тому право на суд у цивільному судочинстві стало предметом дисертаційного дослідження Т.А. Цувіної. Проте вказана дослідниця в роботі робила акцент на характеристику цієї теми з позиції положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і

практики Європейського суду з прав людини. З іншого боку, Ю.І. Полюк дослідила зазначене право, в більшій мірі, з позиції реалізації заінтересованими особами процесуальної форми, встановленої у національному цивільному процесуальному законодавстві з використанням, безперечно, як норм міжнародного права, так і практики вказаного судового органу, юрисдикція якого визнана Україною.

З огляду на зазначене, науково-практичний інтерес уявляє дисертаційне дослідження Ю.І. Полюк, присвячене праву на звернення до суду як за захистом порушених, так і не визнаних або оспорюваних прав, що представлена на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Дослідження змісту дисертації та відповідність його елементів науковій новизні роботи свідчить про належну наукову та практичну значущість останньої. Перш за все, мова іде про те, що підготовка роботи вказаної наукової тематики є певним науковим ризиком авторки, враховуючи наявність низки наукових робіт з даного напрямку як дисертаційного, так монографічного рівнів, а також значної кількості оприлюднених наукових статей, про що вказувалось вище.

Актуальність теми дисертаційного дослідження відповідає також тематиці відповідно до планової науково-дослідної роботи кафедри цивільного процесу «Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні» на 2011–2015 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U000671) на 2011–2015 рр., а також плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного процесу університету «Реформа цивільного процесуального права в умовах інтеграційних процесів в Україні» на 2016–2020 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку

України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842) на 2016–2020 рр. (стор. 7 дисертації).

Про актуальність обраної теми дисертаційного дослідження свідчить, на думку рецензента, і високе практичне значення одержаних результатів, що полягає у наявності актів впровадження результатів дисертаційного дослідження Ю.І. Полюк у правозастосовній діяльності від органу судової влади та Національного університету «Одеська юридична академія».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій зумовлюється належним науковим ступенем та високим рівнем обґрунтованості висновків та результатів дисертаційного дослідження.

Позитивним при підготовці дисертаційного дослідження є максимально повне відображення історії розвитку досліджуваного предмету, а також історію його наукових досліджень. Ю.І. Полюк не обмежилась при цьому констатацією історії розвитку питання, а ретельно з'ясувала закономірності розвитку права, що розглядається у дисертації, та особливості його систематизації в різні періоди часу (стор. 32-47 дисертації). На методологічному рівні заслуговує на підтримку пропозиція дисертантки щодо наявності двох підходів до дослідження права на звернення до суду за захистом: за видами проваджень – у суді першої інстанції та за інстанційною належністю (стор. 62 дисертації). Обґрунтованість вказаного наукового положення пояснюється тим, що право на звернення до суду за захистом прав не можна ототожнювати лише правом на звернення за захистом до суду першої інстанції. Цивільне процесуальне законодавство містить положення, доцільність яких підтверджено судовою практикою, які зумовлюють можливість звернення за захистом до судів апеляційної (касаційної) інстанцій осіб, котрі не приймали участі у розгляді справи судом першої інстанції, проте суд вирішив питання про їх права та обов'язки. І обмеженість права на судовий захист лише зверненням до суду першої інстанції не забезпечуватиме, в повній мірі, повноту судового захисту.

- **Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій** обумовлюється належним володінням Ю.І. Полюк понятійним

апаратом, що використовується в роботі. Так, здобувачкою наукового ступеню вірно відмічається про зміст категорії «право на судовий захист». Склад його компонентів містить наступні положення: 1) право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав являє собою самостійне суб'єктивне право, яке виступає в якості юридичної гарантії права на судовий захист; 2) право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав є процесуальним інструментом, яким започатковується реалізація конституційного права на судовий захист; 3) законодавцем надається можливість особі розпоряджатися своїм правом на вільний розсуд, тому реалізація права на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав можлива виключно за волевиявленням уповноваженої особи; 4) особі не може бути відмовлено в зверненні до суду за захистом органом судової влади, однак реалізація права на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав можлива лише за наявності у особи необхідних передумов; 5) наявність у суб'єкта звернення цивільної процесуальної правоздатності виступає в якості необхідної передумови для реалізації права на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав; 6) чітко визначена, законодавчо врегульована процесуальна форма звернення, яка різниться залежно від видів провадження та інстанційності судового розгляду справи; 7) відкриття провадження у справі з умовою додержання необхідних умов та вимог, набуття суб'єктом звернення процесуального статусу (стор. 63, 64 дисертації).

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій визначаються також елементами наукової новизни та, разом з тим, дослідженням з методологічної точки зору змісту та ознак поняття та ознак права на судовий захист у першому розділі роботи, що висувається на захист.

Про обґрунтованість наукових положень свідчить також дослідження предмету дисертації через особливості реалізації звернення до суду суб'єктів цивільного процесуального права в основних видах судочинства, та за інстанційною належністю (стор. 68 дисертації). У зв'язку з цим вважаю, що зроблені Ю.І. Полух висновки відносно теоретичних та практичних

обґрунтувань змістовного наповнення права на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав надало змогу сформулювати визначення цього права як активної дії позивача, метою якої повинно служити відкриття провадження по справі в умовах поступової інтеграції України до європейського політичного, економічного та правового простору з урахуванням міжнародних стандартів.

Також слід окремо наголосити, що текст дисертації в повній мірі відповідає меті дослідження, яка співвідноситься із поставленими задачами, а назва роботи відповідає її змісту.

Знайомство із науковою працею Ю.І. Полюк, належне використання авторкою наукових джерел у тексті дисертації, в тому числі іншомовних, дозволяє прийти до висновку про відсутність у дослідженні привласнення авторства чи чужого твору науки та про відсутність випадків використання у тексті вказаної наукової роботи чужого твору чи його частини без посилання на автора.

Про ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків дослідження свідчать чисельні пропозиції авторки відносно необхідності вдосконалення окремих положень цивільного процесуального законодавства (стор. 59, 87, 94, 124, 133 та інші сторінки дисертації).

Достовірність та наукова новизна здобутих результатів передусім обумовлюється тим, що елементи наукової новизни дослідження повною мірою відображені у змісті дисертаційного дослідження і підтверджені ґрунтовними висновками дисертантки. Особливу увагу варто звернути на наступні теоретичні положення та висновки, сформульовані авторкою.

Так, рецензентом позитивно оцінюється ретельна характеристика здобувачкою прокурора як суб'єкта звернення до суду за захистом інтересів держави. Заслуговують на підтримку зроблені Ю.І. Полюк пропозиції відносно вдосконалення діючого законодавства, котре регламентує компетенцію вказаного суб'єкта при здійсненні конституційної функції у цивільному судочинстві (стор. 87-90 дисертації). Дійсно, прокурор як учасник звернення до

суду має специфічну правосуб'єктність, яка охоплюється не лише нормами ЦПК України, але і Законом, що регламентує діяльність саме прокуратури при реалізації цим органом конституційних функцій. З огляду на це норми ЦПК України є, як на мене, своєрідними бланкетними нормами, а Закон України «Про прокуратуру» закріплює особливості представництва інтересів держави з боку прокурора у різних видах судочинства, в тому числі і в цивільному.

Заслуговують на увагу і судження авторки щодо її погляду на процесуальну характеристику права позивача звернутись до суду для захисту. Слід погодитись із дисертанткою в тому, що право на звернення до суду є лише правом позивача та не свідчить про наявність у вказаної особи заінтересованості, зокрема, процесуально-правової, при зверненні до суду. Додатковим аргументом на користь вказаного висновку є те, що передумовами права на звернення до суду виступають, як вірно пише Ю.І. Полюк у підрозділі 2.2 дисертації, обставини лише процесуально-правового характеру. І в залежності від виду проваджень цивільного судочинства здобувачкою наукового ступеню визначаються особливості передумов права на звернення до суду в тому чи іншому провадженні.

Значна увага у дисертаційному дослідженні приділяється авторкою дослідженню цивільної юрисдикції та підсудності судові цивільних справ. У зв'язку з цим на сторінках 104 та 105 дисертації вона виступає проти «розмиття» меж цивільної юрисдикції. Такий підхід дозволяє зробити висновок про те, що авторка достатньо обережно ставиться до можливості виключного застосування судової форми захисту. В даному аспекті слід підтримати здобувачку наукового ступеню в цьому. Аргументом на користь даного висновку виступає у теперішній час та обставина, що судова форма захисту не є виключною з огляду на існування різноманітних альтернативних форм захисту порушених, невизнаних або оспорюваних цивільних (у широкому сенсі) прав та охоронюваних законом інтересів. Виходячи з цього виникає проблема вдосконалення змісту предмету цивільного процесуального права, оскільки суд на сьогодні, як вважаю, не є обов'язковим суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин.

Розглядаючи питання можливого досудового врегулювання спору, цікавими уявляються міркування авторки в цій царині. В цілому Ю.І. Полюк позитивно ставиться до цієї новели законодавця (що заслуговує на підтримку), надаючи оцінку законодавчого закріплення такої можливості впродовж останніх десятиліть, ілюструючи це цікавими прикладами з судової практики (стор. 114-118 дисертації).

Пов'язуючи позовну давність із можливістю звернення до суду за захистом, дисертант несподівано, з позитивного боку, робить висновок про її особливості та зміст з позиції прецедентної практики Європейського суду з прав людини. Виходячи з цього позовна давність обумовлює право на звернення до суду за захистом обставиною часу і виступатиме як легітимне обмеження, що не порушує фундаментальні права людини проголошені у Конвенції з урахуванням наступного: 1) обмеження не повинно перешкоджати доступу до суду у такий спосіб чи такою мірою, що б зводили нанівець саму сутність цього права; 2) таке обмеження повинно мати легітимну мету; 3) має бути забезпечено належне пропорційне співвідношення між використаними засобами та поставленою метою (стор. 121 дисертації).

При аналізі підсудності суду цивільних справ Ю.І. Полюк робить вірний висновок стосовно характеристики зазначеного інституту як невід'ємної ознаки добросовісності поведінки суб'єкта звернення, враховуючи відсутність настання негативних процесуально-правових наслідків для особи у випадку звернення до суду за захистом з порушенням встановлених правил підсудності (стор. 137 дисертації). Разом з цим, слід погодитись з пропозицією дисертантки відносно доцільності закріплення на законодавчому рівні вимог щодо наявності у суб'єкта звернення унікального ідентифікатора CourtID (отриманого за результатами реєстрації офіційної електронної адреси у ЄСІТС) та електронного цифрового підпису. Такі вимоги слід характеризувати як на загальні (оскільки поширюються на всі без виключень види проваджень), основні (їх дотримання є необхідним як при безпосередній, так і при опосередкованій реалізації права на звернення до суду за захистом) сприяючого характеру (стор. 151 дисертації).

Позитивною рисою роботи, що рецензується, є також активне використання авторкою висновків, що містяться у текстах рішень Європейського суду з прав людини та у рішеннях національних судових органів, нормативних актів міжнародно-правового характеру, узагальнень судової практики та даних правової статистики.

Дисертації притаманні і інші, не менш цікаві висновки, зроблені Ю.І. Полюк в результаті дослідження.

У висновках до розділів та до дисертаційного дослідження в цілому дисертантка чітко та повно в логічному сенсі виклала основні здобутки власного дослідження.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях обумовлюється, перш за все, активною апробацією результатів дисертаційного дослідження у наукових публікаціях Ю.І. Полюк у фахових наукових виданнях України та за її межами, в опублікованих тезах доповідей дисертантки на науково-практичних конференціях та ін. Наукові здобутки авторки підтверджуються та повною мірою відображаються в її наукових публікаціях. Про сумлінність дисертантки при підготовці дисертаційного дослідження свідчить і те, що кількість опублікованих за темою дисертації наукових праць значно перевищує встановлені мінімальні кількісні показники.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту. Дисертаційному дослідженню, що рецензується, притаманні і деякі дискусійні положення, з якими важко чи не можливо погодитись.

По-перше, на сторінці 10 дисертації вказується, що робота є першим у вітчизняній науці цивільного процесуального права комплексним дослідженням теоретичних та практичних питань реалізації права на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорених прав. З таким висновком навряд чи можна погодитись з причини приділення уваги цій науковій тематиці в юридичній літературі, про що мова йшла вище. З іншого

боку, в дослідженні вперше розглядались особливості даного права в контексті оновленого цивільного процесуального законодавства.

По-друге, говорячи про заінтересованість, дисертантка відносить її до передумов звернення до суду (стор. 11, 12 дисертації). Такий висновок уявляється не достатньо обґрунтованим, оскільки суд при вирішенні питання про відкриття провадження по справі не здійснює оцінку юридичної заінтересованості позивача за умови її поділу на матеріально- та процесуально-правову. Тим паче, що на подальших сторінках дослідження, про що зазначалось рецензентом у відзиві, авторка приходить до іншого висновку.

По-третє, при дослідженні права на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорених прав поза увагою дисертантки залишилась характеристика особливостей реалізації права, що є предметом дисертації, з боку осіб, які мешкають на тимчасово окупованій території України, особливості їх участі у розгляді справи судом, тоді як у першому підрозділі дисертації авторка, в той же час, підтримує позицію законодавця щодо необхідності забезпечення особі можливості явки до суду та можливості знати про результати розгляду справи судом.

По-четверте, на думку Ю.І. Полюк, момент виникнення у громадян конституційного права на судовий захист існує до порушення його регулятивних суб'єктивних цивільних прав. Це навряд чи вірно, оскільки звернення до суду не ставиться в залежність від порушення прав, а лише від дотримання «порядку, встановленого законом».

По-п'яте, з точки зору офіційного опонента, при характеристиці держави як суб'єкта звернення до суду за захистом, міркування авторки щодо особливостей процесуально-правового статусу омбудсмена не можна визнати переконливими з причини приділення доволі низької уваги вказаному суб'єктові (лише сторінки 83 та 84 дисертації).

Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність встановленим вимогам. Вищенаведені спірні положення мають дискусійний характер і не впливають на належний рівень дисертації на здобуття наукового

ступеню кандидата юридичних наук, що рецензується. Співність окремих положень, про які мова іде вище, притаманна будь-якій творчій роботі, зокрема науковій роботі, представленої на здобуття наукового ступеню кандидата наук із зазначеного напрямку дослідження. Тому авторці пропонується в подальшому здійснити творчий пошук науково-аргументованих відповідей на висловлені запитання та спірні положення даної роботи.

Зміст дисертації в повній мірі відповідає змісту автореферату.

Дисертаційне дослідження Ю.І. Полюк «Право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав за цивільним процесуальним законодавством України», котре подано на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук і автореферат дисертації за змістом, обсягом, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням та оформленням відповідають вимогам пунктів 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами).

На підставі викладеного вважаю, що здобувач вказаного наукового ступеня, Полюк Юлія Іванівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

23.05.19 р.

Офіційний опонент:
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Handwritten signature of K. V. Gusev

Гусаров К.В.

Підпис	<i>Гусарова К.В.</i>
Засвідчую	<i>[Signature]</i>
Нач.ВК	<i>[Signature]</i>
<i>23.</i>	<i>05.2019</i> р.